

Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Випуск 65. – Херсон: ХДУ, 2014. – С. 280-286.

УДК 371.13: 373.

Борисенко Н.М.

***ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРИРОДОЗНАВЧОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВИХОВАТЕЛЯ ДОШКІЛЬНОГО
ЗАКЛАДУ***

У статті здійснюється аналіз змісту поняття „природознавча компетентність”, визначаються умови формування та розвитку природознавчої компетентності майбутніх вихователів дошкільного закладу.

Ключові слова: професійна компетентність, природознавча компетентність майбутнього вихователя, структура природознавчої компетентності.

Аналіз різних підходів до поняття професійної компетентності фахівця у галузі дошкільної освіти дає змогу зазначити що для успішного виконання завдань вихователь має володіти системою знань, умінь та навичок, здатністю до їх подальшого розвитку у професійній діяльності. Актуальність зазначеної проблеми зумовлена тим, що сучасна практика вищої школи зорієнтована на пошук і створення оптимальних умов формування професійної компетентності майбутнього фахівця у галузі освіти (О.В. Бондаревська, І.А. Зязюн, Б.С. Гершунський, Ю.Лінник, Л.Карпова). Система поглядів на природничу освіту та виховання в Україні ретельно висвітлена в державних документах про освіту: Концепції екологічної освіти, Законі України «Про дошкільну освіту».

З огляду на вищезазначене, актуалізується проблема формування професійної компетентності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів, готовності та спроможності працювати в сфері дошкільної освіти, ефективного управління освітньо-виховним процесом, сприяння адаптації особистості в сучасних реаліях життя, що детермінує переосмислення цілей підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів, їхню реалізацію на компетентнісно орієнтованій основі.

Семантичним особливостям, структурним складникам, формам впровадження понять „компетентнісний підхід”, „компетентність”, „компетенція” присвячено роботи Т. Байбари, Н. Бібик, Т.Поніманської. Різні аспекти формування природознавчої (екологічної) компетентності дошкільників висвітлено в доробках В. Бусленко, Н. Горопахи, К. Крутій, Г. Марочко, В. Маршицької, З. Плохій, Г. Тарасенко.

Саме сучасна парадигма освіти, що інтегрує вищі досягнення гуманітарного, природничонаукового, методологічного і філософського знання надає студентам усвідомлення власної значущості та бажання професійного розвитку. Водночас, зміни суспільних вимог до системи вищої освіти, засобів навчання, потребують постійного розвитку такої складової професійно-педагогічної компетентності як природознавча. Усвідомлення важливості цього питання спонукало нас до визначення педагогічних умов, системне забезпечення яких надає дієвості природничій освіті та еколого-практичній діяльності як провідним складовим компонентам природознавчої компетентності майбутніх вихователів.

Мета статті полягає у з'ясуванні змісту, структури та умов формування такої важливої складової особистості як природознавча компетентність.

Аналіз останніх досліджень та публікацій з даної проблеми дозволів встановити, що питанню приділяється значна увага. Як показує аналіз літературних джерел [1, 2, 3, 7], компетентнісний підхід передбачає зміщення акценту з накопичування нормативно визначених знань, умінь і навичок до формування й розвитку в здатності практично діяти, застосовувати індивідуальні технології і набутий досвід успішної діяльності у виконанні необхідних функцій професійної та соціальної практики.

Так, Н.Бібик професійно компетентним вважає фахівця у галузі освіти, що:

- має і усвідомлює зону свого найближчого професійного розвитку;
- опановує норми та еталони професії;
- збагачує професійний досвід;

соціально активний у суспільстві [2, с.45].

У роботах Г.Біленької [1, с.26] професійна компетентність вихователя дошкільного навчального закладу визначається як здатність вирішувати задачі професійної діяльності на основі фахових знань і умінь, що інтегруються з розвитком особистісних професійно значущих якостей, серед яких провідними є любов до дітей, що поєднується з вимогливістю, емпатія та комунікативність. Її структурними компонентами є мотиви, системні знання, фахові уміння та професійно значущі якості особистості. Викладені вище положення та узагальнення підходів науковців дають змогу користуватися визначенням: „професійна компетентність майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів, як як інтегральну професійно-особистісну характеристику педагога, що включає теоретичну та практичну готовність і спроможність реалізуватися в сфері дошкільної освіти, а також суб’єктні властивості особистості, які забезпечують ефективність освітньо-виховної діяльності з дітьми раннього та дошкільного віку”[1, с.32].

Щодо розвитку природознавчої компетентності вчений Ю. Лінник аналізує зміст та розвиток професійної компетентності вчителя природничих спеціальностей, розглядаючи її як здатність самостійно поглиблювати знання з різноманітних галузей природничих наук та вміння їх застосовувати [6].

В умовах ступеневої підготовки у вищому навчальному закладі професійна компетентність випускника визначається базовою і розглядається як здатність трансформувати особистісні та навчальні здобутки (знання, уміння, професійно-значущі якості) у площину професійної діяльності. Так, В.Шарко в структура компетенцій фахівця у галузі освіти виділяє :

- когнітивний блок – знання фахової дисципліни, дидактики, психології, філософії, методики;

- технологічний блок - проєктувальні, конструктивні, організаційні, управлінські, контрольні-оцінювальні, комунікативні, гностичні та дослідницькі уміння;

- особистісний – якості фахівця і людини, загальний розвиток, педагогічне мислення [8, с.74].

Прагматичний характер компетентнісного підходу має відображення у змісті програм, підручників, методичних матеріалів для кожного етапу освітньої ланки. У зв'язку з новими пріоритетами і цінностями відбувається переосмислення і розвиток ідей природничої освіти в парадигмі особистісно-орієнтованого навчання. Метою природничої підготовки у системі вищої освіти є підготовка майбутнього вихователя дошкільного закладу до організації процесу ознайомлення дошкільників з природою відповідно до концепції сталого розвитку. Майбутні вихователі знайомляться з теоретичними основами ознайомлення дошкільників з природою, змістом, принципами та завданнями ознайомлення дітей з природою, основними методами та формами ознайомлення дошкільників з природним довкіллям. Обов'язковим компонентом знань є знання про види, зміст, структуру та методику проведення занять та екскурсій у природі, педагогічні технології формування екологічної культури дітей дошкільного віку.

Студент мають вміння визначати основні завдання екологічної освіти, добирати оптимальні методи та засоби відповідно до теми занять, добирати відповідне обладнання, моделювати явища природи, володіти організаційними, проектувальними, конструктивними, комунікативні вміннями

Приймаючи до уваги, що компетенції – це деякі внутрішні потенційні приховані психологічні утворення: знання, уявлення, програми(алгоритми) дій, системи цінностей і відносин, які за певних умов перетворюються в готовність виконувати певну діяльність, треба створювати умови для практичних дій суб'єктів навчання (середовище), під час яких основні їх ключові компетенції мали б можливість формуватися і проявлятися [8, с.131]. З точки зору розкриття дефініції „природознавча компетентність” є сенс звернутися до її змістової наповненості та ієрархічній підпорядкованості. Концепція сучасного природознавства проголошує основні пріоритети взаємодії людини і природи у розумінні єдності що ґрунтується на ставленні до природи як універсальної, унікальної цінності, формуванні науково-природничої картини світу, що базується на універсальних законах, формуванні певного типу світогляду, що

визначає місце і діяльність людини у природі [7, с.17]. Отже, предметна природознавча компетентність являє собою освоєний у процесі ознайомлення з довкіллям досвід діяльності (комплекс компетенцій), що формується на основі сукупності уявлень, знань, умінь, ставлень та оцінних суджень до предметів та явищ природного оточення.

Наш досвід впровадження такого підходу знайшов своє відображення у системі роботи поетапного формування природознавчої компетенції студентів в освітньому середовищі вузу.

Розробляючи інтегровану модель розвитку методичної системи формування природознавчої компетентності майбутніх вихователів (таблиця 1) ми виходили з того, що:

- вона має передбачати єдність і цілісність інтелектуального, емоційного і особистісного розвитку студентів, враховувати основні елементи педагогічного процесу (мету, зміст навчання, педагогічні технології, учасників навчальної діяльності, їх позиції і взаємини), орієнтуватися на інтеграцію цілей, змісту і умов особистісно орієнтованого навчання майбутніх вихователів дошкільних закладів;

- кожний елемент моделі буде орієнтований на її мету, а сама мета виступатиме системоутворювальним елементом методичної системи;

- у змісті навчання враховуватимуться особливості інтелектуального і особистісного розвитку кожного студента, а індивідуальна траєкторія формування когнітивного, діяльнісного та особистісного компонентів студента орієнтуватиметься на пріоритет загальнолюдських цінностей, екоцентричного імперативу, з урахуванням особливостей його ціннісної сфери, різноманіття можливостей, здібностей і потреб;

- під час реалізації моделі враховуватиметься специфіка педагогічного процесу, забезпечуватиметься рефлексія на рівні знань, цінностей і видів діяльності кожного студента;

- обов'язковою є актуалізація метапредметних основ змісту природничої освіти. Це передбачає визначення фундаментальних освітніх метапредметних об'єктів, які створюють базовий зміст освітніх галузей і навчальних дисциплін;

- відбувається домінування методологічної складової змісту освіти над фактологічною, знання методів пізнання набуває пріоритетного значення над знаннями окремих фактів.

Таблиця 1

Інтегрована модель методичної системи формування компонентів природознавчої компетентності вихователів дошкільних закладів

Структурні компоненти	Зміст кожного компонента природознавчої компетентності
Цільовий компонент	<p><u>стратегічна мета:</u> формування природничих знань на основі засвоєння провідних світоглядних ідей і положень, що визначають ставлення людини до природи, суспільства, власне до себе, через усвідомлення фундаментальної єдності системи: людина – природа</p> <p><u>тактичні цілі:</u> формування основних світоглядних знань природознавчого змісту, досвіду екологічної діяльності та гуманістичних цінностей майбутніх вихователів у процесі вивчення природничих і педагогічних дисциплін;</p> <p><u>цільові завдання:</u> формування когнітивного, діяльнісного та особистісного компонентів компетентності студентів;</p>
Змістовий компонент	<p><u>Методична компетентність:</u></p> <p><u>знати:</u> основні предмети та явища живої та неживої природи, науково-природничу картину світу; системоутворюючі закони екології; еволюцію взаємовідносин людини й природи; структуру та особливості функціонування біосфери і окремих екосистем; великий та малий кругообіг речовин, енергії та інформації в біосфері; екологію основних систематичних груп тварин та рослин; формування і зміни природних ресурсів Землі; основні джерела антропогенного забруднення довкілля, причини глобальної екологічної кризи та екологічні наслідки природних і антропогенних катастроф; методи збереження компонентів природного середовища; значення міжнародного співробітництва в галузі охорони природи; знати теоретичні основи ознайомлення дошкільників з природою, зміст, принципи та завдання ознайомлення дітей з природою, основні методи та форми ознайомлення дошкільників з природним довкіллям види, зміст, структуру та методику проведення занять та екскурсій у природі педагогічні технології формування екологічної культури дітей дошкільного віку</p> <p><u>вміти:</u> визначати основні завдання екологічної освіти, добирати оптимальні</p>

	<p>методи та засоби відповідно до теми занять, добирати відповідне обладнання, володіти організаційними, проектувальними, конструктивними, комунікативними вміннями</p> <p>Інформаційно-технологічна компетентність:</p> <p><u>інформаційний блок</u>: знання про інформацію та шляхи її пошуку, способи збереження і передачі;</p> <p><u>діяльнісний блок – екологічні уміння</u>: самостійно набувати знання шляхом спостережень, експериментів у природі, роботи з літературою; аналізувати екологічні ситуації; застосовувати закони природи під час доказу й обґрунтування наслідків дій людини в природі та прогнозування результатів її діяльності в довкіллі; приймати оптимальні екологічні рішення під час розв'язання локальних екологічних проблем;</p> <p><u>екологопедагогічні уміння</u> - визначати стан екологічної культури дошкільників; проектувати процес екологічного виховання під час ознайомлення дітей з природою; ефективно управляти процесом формування екологічної культури дошкільників у реальних педагогічних умовах; виділяти в змісті елементи екологічних знань та добирати оптимальні технології їх засвоєння; використовувати можливості краєзнавчого куточка, куточка живої природи, географічного майданчика, навчально-дослідної ділянки в системі екологічного виховання дошкільників</p> <p>Оцінно-регулятивна компетентність:</p> <p>Вміння діагностувати власні реальні стани та почуття з метою забезпечення ефективної професійної діяльності, планувати шляхи професійного самовдосконалення у галузі природничих наук, здатність критично аналізувати результати своєї педагогічної діяльності, адекватно інтерпретувати свою педагогічну діяльність.</p>
<p>Процесуальний компонент (методи, форми і засоби організації діяльності студентів)</p>	<p><u>застосування репродуктивних, ілюстративних, евристичних, частково-пошукових та дослідницьких методів навчання у таких видах діяльності:</u></p> <p>- застосування алгоритмів здійснення розумових дій у процесі розв'язання аналітико-ситуаційних завдань екологічного змісту (написання есе, нарисів, створення презентацій і опорних конспектів, рецензування); колективно-творчі справи екологічного змісту.</p> <p>- пошук екологічної інформації з різних джерел (додаткової літератури, засобів медіаосвіти, в тому числі й з Інтернету) (індивідуальна робота);</p> <p>- створення проблемних ситуацій екологічного змісту при аналізі матеріалів під час</p>

	<p>ознайомлення дітей з природою, ознайомлення з правилами та алгоритмами розв'язування нестандартних навчальних екологічних задач (курс за вибором студента, участь у соціальних екологічних проектах „День Землі” „Мое місто”, створення екологічних плакатів та інш.);</p> <ul style="list-style-type: none"> - створення ситуацій, що сприяють розвитку діалектичного і творчого мислення (індивідуальна робота); - проведення реальних екскурсій у природу та до краєзнавчих музеїв і віртуальних екскурсій до національних парків і музеїв світу; - виконання короткочасних творчих проектів („Годівничка”, „Будиночок для домашнього улюбленця”, „Екодім мого майбутнього”) (колективні творчі справи); - самооцінювання та взаємооцінювання з коментуванням, саморефлексія за алгоритмом (створення екологічних соціальних плакатів та презентацій з обраної тематики)(самостійна робота та); <p><i>засоби навчання: традиційні</i> – наочні і дидактичні, виготовлені студентами; <i>електронні</i> - ІНС у вигляді ППЗ: „Віртуальна бібліотека”(дидактичні матеріали до занять, тести для самоконтролю), в/ф “Українські степи”; “Клімат”; “Глобальне потепління” та ін; ЗМО, в тому числі Інтернет; <i>природа як засіб навчання й екологічного виховання</i> – плани проведення краєзнавчих екскурсій у природу; екологічних стежинок та інших екологічних заходів.</p>
--	--

Таким чином, аналіз компонентів та їх характеристик дозволяє нам впорядкувати структуру такого особистісно-професійного утворення як природознавча компетентність вихователя дошкільного закладу.

Висновки. Аналіз вище сказаного дозволяє констатувати, що тенденції переходу від кваліфікаційної до компетентнісної моделі природничої підготовки фахівця у галузі дошкільної освіти вимагає і нових підходів до роботи зі студентами. Отже природознавча компетентність – компетенція у дії, виявляється у здатності студента застосовувати набуті знання, вміння, навички у різних видах екологічної діяльності, та спроможності організувати процес навчання і виховання дошкільників на екологічних засадах. Здійснюючи структурування природознавчої компетентності ми враховували, те що вона є особистісним утворенням та обов'язково включає в себе мотиваційну, когнітивну та діяльнісну сфери. Кожний з визначених компонентів характеризується низкою

ознак. Загалом формування природознавчої компетентності в умовах вищого навчального закладу є реальною за умов:

- ґрунтового аналізу змісту навчальних дисциплін нормативної та варіативної частини циклу гуманітарної, соціально-економічної, природничо-наукової та професійно-орієнтованої частини підготовки фахівця на предмет виділення наскрізних світоглядних ідей екологічного змісту з метою подальшої їх інтеграції;

- реалізації суб'єктно-діяльнісного підходу до навчання (модульна технологія, рейтингова система оцінювання знань тощо);

- реалізації технологічного підходу на методичному етапі формування екологічної компетенції майбутнього вихователя дошкільного закладу.

Ми вважаємо, що такий підхід посилює мотивацію навчання та викликає інтерес у студентів, усуває низку недоліків, що викликані неузгодженістю навчальних програм підготовки фахівців у галузі дошкільної освіти, дає змогу формувати цілісні світоглядні уявлення в процесі інтеграції різноманітних галузей знань про людину і природу.

Виявлено педагогічні умови ефективного формування природознавчої компетенції майбутніх вихователів дошкільних закладів. Такими педагогічними умовами є:

- реалізація неперервності екологічної освіти в процесі підготовки спеціалістів шляхом переосмислення цілей підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів на компетентнісно орієнтованій основі;

- відображення у змісті еколого-освітньої роботи регіональних екологічних проблем, розробка і застосування комплексу відповідного методичного забезпечення,

- реалізація діяльнісного підходу до формування екологічних знань, поглядів, переконань, норм поведінки студентів тощо;

- освітнє середовище слід визначати як активний засіб впливу на формування компетенцій студентів, і враховувати його в загальному контексті становлення особистості.

Особливої цінності набуває використання і впровадження відповідних засобів навчання та інформаційно-комунікативних технологій, що сприяє динамічному оновленню засобів формування природознавчої компетентності майбутніх вихователів дошкільних закладів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Беленька Г. В. Формування професійної компетентності сучасного вихователя дошкільного навчального закладу : монографія / Г. В. Беленька. – К. : Університет, 2011. – 320 с.
2. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід : рефлексивний аналіз застосування / Надія Михайлівна Бібік // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : Бібліотека з освітньої політики / [під заг. ред. О. В. Овчарук]. – К., 2004. – С. 45–51.
3. Васильченко Л. В. Реалізація концепції безперервної освіти педагогів в умовах сучасного дошкільного навчального закладу [Електронний ресурс] / Лілія Володимирівна Васильченко // Дошкіл. освіта – 2005. – № 4. – Режим доступу : http://www.ukrdeti.com/2005/4_a3_2005.html. – Назва з екрану.
4. Галатюк М.Ю. Теоретичні аспекти формування навчально-пізнавальної компетентності в процесі вивчення природничих дисциплін / М.Ю. Галатюк // Збірник науково-методичних праць “Теорія та методика вивчення природничо-математичних і технічних дисциплін”. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. – Випуск 14. – Рівне: Волинські обереги, 2010 р. – С. 95-100.
5. Галузевий стандарт вищої освіти. Освітньо-професійна програма підготовки бакалавра за спеціальністю 6.010101 „Дошкільне виховання”. – К., 2006. – 258 с.
6. Линник Ю.М. Структура та способи оцінки рівня розвитку професійної компетентності вчителів природничих спеціальностей / Ю.М. Линник // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний

педагогічний університет імені Григорія Сковороди» : збірник наукових праць. – Переяслав-Хмельницький, 2013. – Вип. 28. – Том II. – С. 170-177

7. Хорошавина С.Г. Концепции современного естествознания. Курс лекций / [Учебн. пособие] С.Г. Хорошавина – Ростов н/Д: «Феникс», 2003. – 480с.
8. Шарко В.Д. Методична підготовка вчителя фізики в умовах неперервної освіти. Монографія. (Текст) / В.Д. Шарко // – Херсон: Видавництво ХДУ, 2006. – 400с.

Н.Борисенко

*ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ПРИРОДОВЕЧЕСКОГО
КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ВОСПИТАТЕЛЕЙ ДОШКОЛЬНЫХ
УЧЕРЕЖДЕНИЙ*

Автор рассматривает содержание, структуру и условия формирования такой характеристики будущего воспитателя как естественнонаучная компетентность. Определяются необходимые дидактические условия и основные требования относительно обеспечения развития естественнонаучной компетентности.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, естественнонаучная компетентность будущего воспитателя, структура естественнонаучной компетентности.

N.Borisenko

*PEDAGOGICAL CONDITIONS OF NATURAL COMPETENCE OF
EDUCATORS KINDERGARDENS*

Pedagogical terms of forming of competence of natural scientist of future educator of preschool establishment .

The analysis of maintenance of concept "competence of natural scientist" comes in the article true, the terms of forming and development of competence of natural scientist of future educators of preschool establishment are determined. Genesis of didactics terms is analysed on the basis of general didactics principles and theory of competence of natural scientist.

Keywords: professional competence, competence of natural scientist of future educator, structure of competence of natural scientist.